

TRYSIL KOMMUNE

-stavgaket foran

Tiltaksplan mot arbeidsmarkedskriminalitet i Trysil

Vedtatt av kommunestyre 20.6.2019

Innledning

Trysil kommune har satt et sunt arbeidsmarked på dagsorden. I forbindelse med behandlingen av budsjettet for 2019 vedtok kommunestyret 13. desember 2018 følgende:

«Arbeidsmarkedet i Trysil, offentlig og privat, er inne i en god utvikling med økende sysselsetting på flere områder. Markedet preges av god kultur og med få eksempler på kriminalitet og/eller sosial dumping. Til tross for dette er det rimelig å tro at det finnes forskjellige typer arbeidskriminalitet; svart arbeid med mer som ikke er innenfor lovverket og som hører hjemme i Trysil.

Kriminalitet i arbeidslivet er uakseptabelt og på nasjonalt plan en økende utfordring som medfører alvorlige konsekvenser for berørte arbeidstakere, virksomheter og samfunnet for øvrig. Skal vi ha et godt og seriøst arbeidsliv i Norge, må arbeidslivets spilleregler følges og arbeidslivskriminalitet hindres og bekjempes.

Rådmannen bes legge frem en tiltaksplan innen 1.4.2019 med mål om et sunt arbeidsmarked i vår kommune. Tiltaksplanen baseres på lokal kunnskap om næringsliv, offentlig og privat, og i samarbeid med partene i arbeidslivet. Regjeringens strategi mot arbeidskriminalitet legges til grunn for arbeidet.»

Definisjoner

Begrepene arbeidslivskriminalitet og arbeidsmarkeds-kriminalitet brukes ofte om hverandre i ulike offentlige rapporter. Nedenfor redegjøres det for de definisjoner som brukes i politiet, av NHO og av regjeringen.

I følge politiet favner arbeidsmarkeds-kriminalitet noe bredere og rommer både økonomisk og organisert kriminalitet som foregår i ulike bransjer. I politiets situasjonsbeskrivelse fra 2014 vedrørende arbeidsmarkeds-kriminalitet i Norge, brukes følgende definisjon:

«Arbeidsmarkeds-kriminalitet er brudd på norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygde-, skatte- og avgiftskriminalitet eller organisert kriminalitet som minimaliserer produksjonskostnadene for varer og tjenester i Norge og dermed undergraver norske samfunnsstrukturer og virker konkurransevridende».

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) har en mer detaljert oppramsing av hva som kjennetegner arbeidslivskriminalitet og en mer rund definisjon av arbeidsmarkeds-kriminalitet.

«Et karakteristisk trekk ved arbeidslivskriminalitet er innslaget av multikriminalitet og har ofte en eller flere av disse kjennetegnene:

- Skatte- og avgiftskriminalitet
- Overtredelse av Ligningsloven, Skattebetalingsloven og Merverdiavgiftsloven
- Grove regnskaps- og bokføringsovertredelser - uriktige og mangelfulle regnskaper og bruk av fiktiv/uriktig dokumentasjon
- Korrupsjon – utroskap – konkurskriminalitet
- Hvitvasking
- Valutasmugling
- Menneskehandel
- Trygdesvindler – mottak av trygd samtidig som det arbeides svart
- Grove bedragerier – bestillingsbedragerier mot finansnæringen

- Uriktige eller falske opplysninger og dokumentasjon til offentlig myndighet – herunder bruk av falsk identitet og registrering av uriktig informasjon i offentlige registre
- Grove brudd på Arbeidsmiljøloven – utbytting av arbeidskraft i strid med lov og avtale
- Overtredelse av Utlendingsloven – bruk av ulovlig arbeidskraft.»

«Fenomenet *arbeidsmarkeds kriminalitet* er sammensatt og omfatter mange ulike former for lovbrudd. Alle har imidlertid det til felles at de bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.»

I Regjeringens «Strategi mot arbeidslivskriminalitet», revidert 5.februar 2019, brukes følgende definisjon på arbeidslivskriminalitet:

«*Arbeidslivskriminalitet* innebærer handlinger som bryter med norske lover om lønns- og arbeidsforhold, trygder, skatter og avgifter, gjerne utført organisert, som utnytter arbeidstakere eller virker konkurransevridende og undergraver samfunnsstrukturen.»

Etter denne definisjonen, brytes dette ned til de samme punktene som NHO har for arbeidslivskriminalitet.

I det videre arbeidet velger Trysil kommune å bruke begrepet arbeidsmarkeds kriminalitet, da det i størst grad ivaretar hensikten med kommunestyrets vedtak.

I offentlige rapporter omtales kriminelle og eller useriøse aktører ulikt. For Trysil kommune er det viktig å skille mellom de som bevisst begår lovbrudd og de useriøse som handler i strid med normer, etikk og moral.

En kategori som i liten grad omtales, men som Trysil kommune mener bør tas med, er de uvitende. Det er ikke gitt at alle som begår en feil automatisk bør stemples som kriminelle eller useriøse. I et villnis av lover, forskrifter og regler må det være rom for læring. Dette er et viktig moment å ha med seg i det videre arbeidet.

Omfang av arbeidsmarkeds kriminalitet

Det finnes ingen eksakte tall på omfanget av arbeidsmarkeds kriminalitet, men leder for skattekrim i Skatt Øst anslø i 2014 at verdien på den svarte økonomien i Norge var på 420 milliarder kroner eller 14 % av brutto nasjonalprodukt (BNP). Ut fra undersøkelser gjort i Sverige, et land vi kan sammenlikne oss med, anslø han videre at tapte skatte kroner utgjorde hele 150 milliarder.

Dersom denne prosentatsen av BNP benyttes videre, betyr dette i dag at Norge kan ha en svart økonomi på om lag 500 milliarder kroner og skatteunndragelser i størrelsesorden 175 milliarder kroner. Summen av skatteunndragelser vil da tangere inntektene fra Norges største næring; nemlig petroleumsvirksomheten.

Hvis Trysil kommune er på gjennomsnittet i forhold til anslaget til Skatt Øst fra 2014, vil det bety en svart økonomi i størrelsesorden på ca. 330 millioner kroner (verdiskapning av BNP per innbygger i Innlandet; ref. www.kommuneprofilen.no). Gitt at Trysil har en gjennomsnittlig svart økonomi, vil det bety skatteunndragelser på om lag 155 millioner kroner. Dette blir kun et fiktivt tall, men er likevel basert på en gjennomsnittsberegning og kan si noe om det omfanget den svarte økonomien kan få i en kommune hvis den får rotfeste.

Det er imidlertid ingenting som tyder på at Trysil er spesielt belastet med arbeidsmarkeds kriminalitet. Signaler er faktisk det motsatte, nemlig at Trysil har et relativt transparent og sunt arbeidsmarked. Dette fordi det er et stort innslag av lokal arbeidskraft og lokale eiere. Likevel kan det være naivt å tro at dette vil være slikt for all fremtid. I følge Skatteetatens erfaring er de mest utsatte bransjene bygg- og anlegg, renhold, transport og budbil, bilvask og bilpleie, samt overnatting og servering. Flere av disse bransjene er dominerende bransjer i næringslivet i Trysil.

Selv om arbeidsmarkedet i Trysil i all hovedsak er sunt er det med bakgrunn i bransjestrukturen viktig med forebyggende og holdningsskapende tiltak.

Målsetting

Å opprettholde et sunt arbeidsmarked i Trysil og gjøre det vanskelig for kriminelle og useriøse aktører å etablere seg.

Tiltak

De foreslått tiltakene er delt i to kategorier; hva som skal iverksettes internt og i kommunens regi, og hva som skal gjøre eksternt i forhold til næringslivet.

Tiltak mot arbeidsmarkeds kriminalitet – internt

Samarbeid mot svart kriminalitet (SMSØ) er en organisasjon bestående av Skatteetaten, NHO, Byggenæringens landsforening, LO, Fellesforbundet, KS, YS og Unio. De har utarbeidet 10 gode råd for å hindre svart arbeid og arbeidslivskriminalitet i kommuner og fylkeskommuner. Her påpekes det et spesielt samfunnsansvar i forbindelse med innkjøp i offentlig sektor. Svart økonomi og arbeidslivskriminalitet undergraver rettferdig konkurranse, arbeidstakernes rettigheter og finansiering av velferd. Svart økonomi skaper ikke verdier, men finansierer kriminell virksomhet.

Følgende skal vektlegges særskilt:

- Vurder hvilke anskaffelser som har høy risiko for å bli utsatt for svart økonomi og arbeidslivskriminalitet
- Stille høye krav til leverandører og underleverandører i disse anskaffelsene, slik at useriøse og kriminelle aktører ikke får tilgang til kontraktene
- Følg opp disse anskaffelsene spesielt, ved å bruke de gode verktøyene som finnes og ved å gjennomføre nødvendig kontroll gjennom hele kontraktsperioden.

Trysil kommune skal:

1. Ta et klart standpunkt
  - Det skal rettes en ekstra innsats mot svart økonomi og arbeidsmarkeds kriminalitet, og da i særdeleshet ved å stille ekstra krav til leverandører og underleverandører der risikoen for svart økonomi er størst
  - Det skal etableres egne rutiner for oppfølging og sanksjonering av kontraktsbrudd ved anbud og anskaffelser

- Det skal rapporteres alle tilfeller av svart økonomi og arbeidslivskriminalitet til kontrollmyndighetene og/eller politiet.

2. Gå konkret til verks

- For å sikre oss mot arbeidsmarkeds kriminalitet og svart økonomi, skal vi ha leverandører og underleverandører der
  - Lønns- og ansettelsesforhold er i orden, helst gjennom tariffavtale. Dersom tariffavtale ikke er inngått, kreves det at ansatte ikke har dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn det som er normalt for vedkommende sted og yrke.
  - Registrering, oppgavelevering og betaling av skatter og avgifter er i orden
  - Tilstrekkelig fagkunnskap er på plass
  - Det er lett og oversiktlig å vite hvem vi handler mer, hvem som jobber for oss og hvem vi betaler til
- Vi skal stille relevante kvalifikasjonskrav for å sikre oss at leverandøren har evne til å gjennomføre kontrakten i forhold kravene over
- Billigst er ikke alltid best. Dersom et tilbud er unormalt lavt bør dette avvises. Dette krever en nøye vurdering av tilbudene og da spesielt i forhold til utsatte bransjer.

3. Begrense antall ledd i kontraktskjeden

- Det skal være et mål å begrense antall ledd i kontraktskjeden for da å skape en lettere og mer effektiv oppfølging; Seriositetsbestemmelsene for bygg- og anleggskontrakter tilsier at det ikke skal være flere enn *to* ledd underentreprenører uten skriftlig samtykke fra byggherren
- Tilsvarende eller strengere begrensninger bør gjøres der risikoen anses høy og da ut i fra lokal risikovurdering.

4. Sette krav til fagkunnskap

- Det skal settes krav til faglærte og bruk av lærlinger for å sikre kvalitet og seriøsitet
- Det skal settes et minimumskrav til bruk av faglærte og lærlinger i henhold til Seriositetsbestemmelsene for bygg- og anleggskontrakter der dette anses formålstjenlig.

5. Vite hvem som arbeider for oss

- Det skal kontraktsfestes at alle underleverandører i hele kontraktskjeden skal være kjent for oss før arbeidet tar til. Videre skal alle ansatte på prosjektet være navngitt før oppmøte
- Det skal kontraktsfestes at alle arbeidstakere skal kunne fremvise legitimasjon og gyldig HMS-kort der regelverket krever det.

6. Vite hvem vi betaler til

- Det skal stilles krav til at all betaling i hele kontraktskjeden skal gå via bank, både til virksomheter og ansatte
- Det skal kunne dokumenteres og kontrolleres at kravene til lønns- og arbeidsvilkår er oppfylt. Og at lønn og annen godtgjørelse faktisk har gått til den personen som har utført arbeidet.

7. Kreve innsyn i relevante skatteopplysninger
  - Det skal kontraktsfestes at alle firmaer i kontraktskjeden gir oss fullmakt til å innhente relevante skatteopplysninger, opplysninger om registrering av merverdiavgift og innrapporterte A-meldinger før kontraktsinngåelse og i hele kontraktsperioden.
8. Gjennomføre kontroller
  - Det skal gjennomføres kontroller der risikovurderingen tilsier at risikoen er for arbeidsmarkeds kriminalitet er høy
  - Kontrollene skal gjennomføres i hele kontraktsperioden, og være en kombinasjon av anmeldte og uanmeldte stedlige kontroller. En kontroll skal inkludere tilgang til lønns- og personalsystemer.
9. Ta i bruk de verktøyene som finnes
  - Det finnes en rekke verktøy vi kan støtte oss til; flere er samlet på nettsiden til Direktoratet for forvaltning og IKT www.anskaffelser.no/sosial-dumping .

Tiltak mot arbeidsmarkeds kriminalitet - eksternt

Trysil kommune vil innta en mer aktiv rolle i arbeidet mot arbeidsmarkeds-kriminalitet, med fokus på holdningsskapende og preventive tiltak.

Med utgangspunkt SMSØ sine råd og de tilbakemeldingene kommunen har fått fra offentlige etater og partene i arbeidslivet skal følgende tiltak iverksettes:

1. Trysil kommune skal si klart og tydelig fra svart arbeid og arbeidskriminalitet ikke aksepteres.
2. Trysil kommune skal innhente og spre kunnskap om arbeidsmarkeds kriminalitet. Det skal fokuseres på konsekvenser for lokalt arbeidsmarked, negative ringvirkninger, og at det faktisk er ulovlig å kjøpe svart arbeid.
3. Trysil kommune skal sammen med næringslivet, partene i arbeidslivet og offentlige myndigheter etablere et tverrfaglig forum. Hensikten med dette forumet er å utveksle kunnskap og erfaring, synliggjøre tilstedeværelse, gjennomføre kontroller og avdekke eventuelle brudd.
4. I samarbeid med næringa skal Trysil kommune rette innsatsen inn der risikoen er størst
  - a. I henhold til Skatteetatens erfaring er risikoen aller størst innen bygg- og anlegg, renhold, og bilvask og bilpleie
  - b. Det skal gjøres en konkret risikovurdering ovenfor de bransjer som anses mest utsatt lokalt, og utarbeides egne rutiner for oppfølging og sanksjonering.
5. Trysil kommune skal i samarbeid med næringslivet, partene i arbeidslivet og offentlige myndigheter utvikle et merkeordning som synliggjør at den enkelte aktør har faglig kompetanse innenfor arbeidsmarkeds kriminalitet og tar avstand fra dette.

Organisering og oppfølging av planen

Ansvar for oppfølging av planen legges til næringsavdelingen.

Ansvar for å iverksette tiltak internt i kommunen påhviler de avdelingene som inngår kontrakter. Dette vil først og fremst gjelde avdelinger som økonomi, eiendom, vei og bygg.

Næringsavdelingen har ansvaret for iverksetting av eksterne tiltak.

I tillegg vil skatteoppkreveren bli en sentral person i dette arbeidet.

Til støtte for arbeidet settes det ned ei ressursgruppe bestående av representanter fra: partene i arbeidslivet, lokalt næringsliv, NAV, politiet og Trysil kommune.

Økonomi.

Det er satt av kr 100 000 til arbeidet og oppfølging av planen.